

Міракін Василь Васильович,
Аспірант, Хмельницький національний університет

Mirakin Vasyi, Phd student, Khmelnytskyi National
University, <https://orcid.org/0009-0002-0094-0302>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ FOREIGN EXPERIENCE OF AGRICULTURAL COOPERATION DEVELOPMENT

Міракін В. В. Зарубіжний досвід розвитку
сільськогосподарської кооперації. *Український журнал
прикладної економіки та техніки.*
2025. Том 10. № 4. С. 340 – 344.

Mirakin V. Foreign experience of agricultural cooperation
development. *Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology.*
2025. Volume 10. № 4, pp. 340 – 344.

У статті досліджується зарубіжний досвід розвитку сільськогосподарської кооперації з метою виявлення ефективних моделей та практик, які можуть бути застосовані в Україні для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Проведено аналіз кооперативних систем у провідних аграрних країнах, таких як США, країни Західної Європи, Японія та Китай, де кооперація відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та сталого розвитку сільського господарства. У дослідженні розглядаються різні форми та структури сільськогосподарських кооперативів, їхні організаційні моделі, принципи управління та фінансування. Особлива увага приділяється механізмам державної підтримки та нормативно-правовому регулюванню, що сприяють успішному функціонуванню кооперативних об'єднань. Визначено, що успішність кооперативів залежить від ефективного поєднання інтересів учасників, прозорості діяльності, високого рівня довіри та взаємодії з ринковими інституціями. Отримані результати можуть бути корисними для розробки стратегій розвитку аграрного сектору України, підвищення його ефективності та стійкості в умовах глобальних викликів. Стаття підкреслює важливість міжнародного співробітництва та обміну досвідом у сфері сільськогосподарської кооперації для досягнення сталого розвитку та економічного зростання. Аналізуючи стан сільськогосподарської кооперації в Україні порівняно із зарубіжними країнами, можна виявити низку невирішених питань, які перешкоджають її нормальному функціонуванню. Однією з ключових проблем є недостатня активізація міжнародної економічної кооперації, що потребує розробки стратегії для ефективного розвитку сільськогосподарських кооперативів. Ця стратегія є критично важливою для забезпечення зайнятості сільського населення та підтримки розвитку сільських територій.
Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська кооперація, сільське господарство, ринкова економіка, зарубіжний досвід.

The article examines foreign experience in developing agricultural cooperation to identify effective models and practices that can be applied in Ukraine to increase the competitiveness of the agricultural sector. An analysis of cooperative systems in leading agrarian countries, including the USA, Western Europe, Japan, and China, was conducted, highlighting the role of cooperation in ensuring the stability and sustainable development of agriculture. The study examines the various forms and structures of agricultural cooperatives, their organizational models, management principles, and financing. Attention is paid to the mechanisms of state support and legal regulation that contribute to the successful functioning of cooperative associations. It was determined that the success of cooperatives depends on an effective combination of participants' interests, transparency of operations, a high level of trust, and interaction with market institutions. The obtained results can be useful for developing strategies to strengthen Ukraine's agricultural sector, increasing its efficiency and sustainability in the face of global challenges. The article emphasizes the importance of international cooperation and the exchange of experience in agricultural development to achieve sustainable development and economic growth. Analyzing the state of agricultural cooperation in Ukraine relative to other countries, several unresolved issues emerge that prevent its proper functioning. One of the key problems is insufficient activation of international economic cooperation, which requires developing a strategy to effectively build agricultural cooperatives. This strategy is critically important for ensuring the employment of the rural population and supporting the development of rural areas. Ukraine seeks to draw on the experience of other countries in agricultural cooperation and adopt their best practices. Studies show that international experience confirms the significant contribution of cooperation to the development of many countries worldwide. In Europe, for example, cooperatives play an important role in economic life and industry. Analyzing the activities of agricultural cooperatives on the world stage, it can be noted that the main advantage of associating agricultural producers into cooperatives is their ability to act as a single, powerful organization. Such an alliance allows you to buy large volumes of products and services, as well as effectively sell large volumes of manufactured products.

Keywords: cooperation, agricultural cooperation, agriculture, market economy, foreign experience.

Вступ

Зарубіжний досвід розвитку сільськогосподарської кооперації є важливим джерелом знань та практик, які можуть бути використані для вдосконалення аграрного сектору України. Однак, незважаючи на наявність багатьох успішних моделей кооперативів у світі, їх адаптація до українських умов залишається складним завданням. Це зумовлено низкою факторів, таких як відмінності у законодавчій базі, рівень державної підтримки, специфіка ринку, а також соціально-економічні умови в країні. Наукова актуальність дослідження полягає у вивченні ефективних моделей сільськогосподарської кооперації, які могли б сприяти підвищенню конкурентоспроможності українського аграрного сектору, покращенню умов господарювання для малих та середніх фермерів, а також розвитку сільських територій. Практичне значення дослідження полягає у можливості запозичення найкращих світових практик і їхньої адаптації до українських реалій для створення сталих і успішних кооперативів, що зможуть забезпечити економічне зростання і соціальний розвиток на селі.

У ході реформування сільського господарства теоретичним, методологічним та практичним питанням розвитку сільськогосподарської кооперації в АПК присвячено численні дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів-аграрників. А.А. Ніконов, Е. Хеннінгсен, К. Хагедорн, Р. Стедлінг, та інші, відроджуючи наукову спадщину А.В. Чаянова, Н.Д. Кондратьєва, М.І. Туган-Барановського, Г. Шульце-Деліча та Ф. Райффайзена, спираючись на класичні принципи кооперації та розвиваючи їх стосовно сучасних умов, обґрунтували концептуальні підходи і напрями розвитку кооперації та окреслили можливі шляхи її відродження.

Формулювання цілей статті

Цілями статті є визначення на основі вивчення історії розвитку та сучасного стану сільськогосподарської кооперації в країнах Європи та США найбільш ефективних варіантів практичного застосування зарубіжного досвіду кооперації в українському аграрному секторі з урахуванням сучасного стану та намічених перспектив розвитку вітчизняного кооперативного руху. Відповідно до аналізу світових практик, стаття прагне окреслити можливості та шляхи адаптації ефективних кооперативних моделей до українських реалій. Додатково, метою є надання рекомендацій для покращення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, зокрема у контексті зміцнення аграрного сектору, забезпечення продовольчої безпеки та розвитку сільських територій.

© Міракін Василь Васильович, 2025

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2025 рік. Том 10. № 4.

У формуванні ринкових відносин в аграрному секторі України виникли проблеми, вирішення яких, як показує світовий досвід, можливе через розвиток кооперації сільських товаровиробників, що зумовлює необхідність вивчення і осмислення зарубіжної та вітчизняної кооперативної теорії і практики.

Створення перших кооперативів зумовлене необхідністю забезпечення стійких зв'язків між дрібним і середнім селянством і ринками збуту сільськогосподарської продукції, засобів виробництва і кредитною системою. Кооператив як об'єднання дрібних товаровиробників сприяє загальному піднесенню продуктивних сил на селі, зростанню продуктивності сільського господарства, стимулює процес соціально-економічної диференціації селянства і перетворення його господарювання в ефективне сільськогосподарське товарне виробництво. Крім кредиту, важливим завданням була проблема збуту продукції, виробленої в індивідуальних господарствах, і забезпечення цих господарств знаряддями праці і засобами виробництва. Кооперативи звільняють селян від послуг представників купецького капіталу, у т.ч. перекупників, які діють не в інтересах товаровиробників [1].

Слід зазначити, що поява кооперативів позитивно сприймалася промисловим і банківським капіталом, оскільки кооперативи давали можливість розширити ринок збуту промислових товарів і кредитів. Розвиток кооперативних відносин сприяв розвитку прогресу в сільськогосподарському виробництві, що вплинуло на загальний економічний розвиток. Тому майже всюди ініціаторами кооперативного руху були прихильники стимулювання економічного розвитку суспільства. Вони проводили активну роботу, спрямовану на консолідацію зусиль самих товаровиробників, незалежно від їх суб'єктивних світоглядних позицій.

Незважаючи на наявність об'єктивних передумов виникнення кооперативних форм діяльності, як правило, принципи організації та функціонування кооперативних форм не реалізовувалися і не розроблялися самими селянами в зв'язку з тим, що малоосвічене європейське селянство того часу, ведучи виробництво в своєму невеликому ізолюваному господарстві, не могло самостійно виробити кооперативну ідеологію. У кожній з європейських країн цю роботу виконували представники панівних класів, які мали зв'язки з селом і розуміли його потреби. У підході до проблем організації кооперативної діяльності існували суттєві розбіжності в економічних, суспільно-політичних і моральних питаннях.

Вивчення історії розвитку корпоративного руху дозволяє виділити кілька етапів, кожен з яких має свої характерні риси. На першому етапі кооперативного руху, тобто до створення перших кооперативів в кінці XIX століття, були вироблені і випробувані на практиці принципи їх діяльності, визначені перші кроки в підході до вирішення проблем, проголошених в кожній країні ініціаторами, ідеологами і організаторами цієї форми господарювання.

Період з кінця XIX століття до початку 20-х років XX століття можна вважати другим етапом розвитку кооперації в галузі сільського господарства, коли відбувався процес консолідації кооперативного руху. До цього часу вже був накопичений певний досвід організації діяльності підприємств, що належать кооперативам. Практично у всіх країнах створюються великі регіонально-галузеві кооперативні спілки, а також національні галузеві об'єднання, що діють в національному масштабі, починається формування центральних кредитних кооперативних установ. У скандинавських країнах, Голландії, Німеччині кооперативні об'єднання стали відігравати значну роль не тільки в сфері сільськогосподарських кредитів, а й в переробці та збуті сільськогосподарської продукції.

Слід зазначити, що на успіх кооперативного руху в скандинавських країнах, на думку дослідників, певною мірою вплинув культурний рівень населення і, зокрема, його грамотність, що визначає ступінь інтелектуального потенціалу безпосереднього виробника. У цих країнах безкоштовна обов'язкова початкова освіта була введена в першій половині дев'ятнадцятого століття, і до середини цього століття серед дорослого населення, в тому числі і сільського, неписьменних не було.

Водночас існувала мережа не тільки загальних, а й професійних аграрних шкіл, доповнених розвиненою, навіть за мірками XX століття, інфраструктурою аграрної пропаганди [2].

Зі створенням у 1895 р. Міжнародного кооперативного союзу на основі обміну досвідом почало формуватися міжнародне кооперативне співробітництво. Таким чином, до початку XX століття кооперативні підприємства стали відігравати значну роль на світовому ринку продовольства, особливо продукції тваринництва.

Прогрес у розвитку сільського кооперативного руху намітився у післявоєнний період (після Першої світової війни). Світова економічна криза 1929–1933 років призвела до консолідації всіх ланок кооперативного руху з активною державною підтримкою в більшості країн Європи та Америки. В умовах кризи, коли мільйони фермерських господарств і селянсько-фермерських господарств опинилися на межі загибелі, державна влада виступила на користь створення кооперативів. Разом з кооперативним адміністративним апаратом створювалися організації за державний кошт для стимулювання і розширення сфери діяльності кооперативів.

У XIX столітті в США почали створюватися кооперативи, а з 1870 року процес кооперації став носити масовий характер, чому сприяло невдоволення фермерів ціною політикою штату. Організаційна структура цих кооперативів була певною мірою запозичена з англійського досвіду і базувалася на принципах Родчеля. Закон про кооперативи 1926 року створив відділ кооперативних послуг у складі Міністерства сільського господарства для надання підтримки та консультацій фермерським кооперативам. На сьогодні ці функції виконує Фермерська кооперативна служба Міністерства сільського господарства. За даними цього агентства, троє з кожних п'яти американських фермерів нині є членами одного або декількох кооперативів [3].

У 30-х роках XX століття в більшості країн були створені центральні національні організації сільськогосподарських кооперативів. У Швеції та Норвегії формується гармонійна національна система сільськогосподарської кооперації, управління якою здійснюється з єдиного центру за значної підтримки держави. У скандинавських країнах, в Голландії, на полях молочного тваринництва в Німеччині, зернового у Франції до кінця 30-х років кооперативи стали одними з важливих гравців на ринках. У деяких країнах уніфікуються статuti, що регулюють діяльність кооперативів різних рівнів (первинного, регіонального, галузевого, національного тощо). У переважній більшості кооперативних організацій остаточно перемагають такі принципи кооперативного руху: «один член – один голос», відкрите членство та ін.

Наступний етап розвитку кооперативного руху, перші повноцінні роки до середини 1950-х рр., був пов'язаний з відновленням позицій сільськогосподарських кооперативів в тих країнах, де вони зазнали поразки в період фашизму і гітлерівської окупації. Основна увага кооперативного руху спрямована на зміцнення і розширення економічних позицій кооперативів у галузях, які були сферою традиційного переважання кооперативних форм діяльності.

Період із середини 50-х до кінця 70-х років характеризувався розвитком фермерського кооперативного руху під впливом технічного прогресу, модернізації та концентрації виробничої діяльності підприємств, що належать до

кооперативів, як у харчовій промисловості, так і в галузях з виробництва знарядь праці та засобів виробництва для сільського господарства. При цьому відбувається реорганізація структури кооперативних організацій, що виражається як в об'єднанні дрібних первинних кооперативних товариств, так і в створенні великих галузевих регіональних кооперативних об'єднань (іноді кооперативів-гігантів) [4].

Однак за цей період не скрізь і не всі кооперативи змогли перебудувати свою діяльність відповідно до змінених вимог ринку і зберегти свої позиції в сфері продовольчого землеробства. У кооперативному секторі економіки намітилася тенденція до розвитку менеджеріалізму і переходу до акціонерних форм організації виробництва. Зросла потреба у висококваліфікованих кадрах, що призвело до створення та розширення мережі кооперативних навчальних закладів.

Наступний етап розвитку фермерської кооперації, що почався в середині 70-х рр., пов'язаний зі структурною перебудовою економіки, посиленням умов конкуренції. У цих умовах концентрація і централізація капіталу мають вирішальне значення, оскільки ті кооперативи, які діють в галузях з переважанням дрібнотоварного виробництва, в більшості випадків не можуть конкурувати за ринки збуту своєї продукції. Так сталося, наприклад, з американськими зерновими кооперативами, які зазнали поразки в конкуренції з ТНК, коли їх експортні поставки зерна, які в 1970-х роках становили майже 20%, до середини 1980-х років скоротилися до незначних розмірів, і навіть великі кооперативи не витримали конкуренції. Водночас канадські кооперативи, провівши своєчасну масштабну реорганізацію матеріально-технічної бази, зуміли зберегти свої позиції експортера зерна [5].

Важливою тенденцією останніх десятиліть є розвиток державного регулювання у сфері кооперативного руху через надання фінансової допомоги, а також надання різних економічних благ, організацію економічних зв'язків сільського господарства із суміжними галузями. У деяких випадках кооперативи виконують роль посередників у реалізації норм державної аграрної політики. У деяких країнах, особливо у Франції та Німеччині, зросла роль законодавства в регулюванні колективних форм у сільському господарстві.

Кооперація стала переважаючою формою об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, набула широкого поширення в Німеччині, Франції, Швеції, Голландії, Данії, США, Великобританії. У цих країнах сільськогосподарські кооперативи відіграють важливу роль у забезпеченні фермерів технікою, кормами для тварин, насінням, племінною худобою. У Швейцарії найбільша роздрібна мережа належить кооперативам, і вони є найбільшими роботодавцями. У Франції близько 75% фермерів є членами хоча б одного кооперативу. У Бразилії на кооперативи припадає 37,2% загального обсягу сільськогосподарського виробництва. У Єгипті близько 4 мільйонів фермерів заробляють на життя членством у кооперативах.

Відомий голландський (другий за величиною) банк країни, Rabobank, є сільськогосподарським кооперативним банком, створеним і належним фермерам, який забезпечує 90% кредитних потреб голландського сільського господарства.

Кооперація є однією з основних форм взаємодії сільських виробників із деякими особливостями функціонування країни. На сьогодні споживча кооперація набула широкого поширення в світі. У Великобританії переважають середні фермерські господарства з площею використовуваних сільськогосподарських угідь близько 70 га, при цьому із загального числа фермерських господарств (245 тис. в Англії, 31 тис. в Шотландії) близько 40% мають земельні ділянки, що не перевищують 100 га.

Майже у всіх країнах Європи існують форми сільськогосподарських підприємств, які дозволяють бідним на землю фермерам передавати свої ділянки в користування цьому підприємству за право участі в прибутку. Але такі підприємства можна віднести до колективних лише умовно [6].

Серед країн Західної Європи найбільшого поширення набули колективні форми сільськогосподарського виробництва та інші форми групового фермерства, які називаються GEEK. У Франції вони набули широкого поширення. Початком їх створення стало прийняття відповідних законів на початку 1960-х років, коли за законом Державної сільськогосподарської комісії можуть створюватися об'єднання не більше 10 фермерських сімей [7].

Найбільш відомою формою іноземного колективного сільськогосподарського підприємства є ізраїльський кібуц. Кібуци – це повноцінні комуни з колективним способом не тільки виробництва, а й споживання і суспільного життя. Земля в Ізраїлі належить державі, кібуци (як і друга форма організації сільськогосподарського виробництва в Ізраїлі – мошавім) отримали в користування сільськогосподарські угіддя. Розподіл доходів носить переважно егалітарний і природний характер, коли часто відсутня спеціалізація працівників (регулярний вирівнюючий розподіл виробничих обов'язків).

На відміну від кібуців, мошавіми – це об'єднання відносно більш самостійних селян-виробників, які виробляють продукцію на орендованих у держави землях з правом успадкування. Вся загальна інфраструктура створюється в мошавімі за допомогою держави. Робота в мошавімі здійснюється індивідуально, а дохід залежить від вкладеної праці, а забезпеченість землею, водою та іншими ресурсами є майже однаковою.

Організація фермерської кооперації та управління нею в країнах Північної Америки та Японії, де вона займає лідируючі позиції по забезпеченню населення продуктами харчування, має свої особливості. У Латинській Америці в ході земельної реформи в 1960–1970-х роках набули поширення колективні форми сільськогосподарських підприємств. Відмінною рисою сільськогосподарських кооперативів в цих країнах є практично повсюдний принцип їх створення «зверху» – з ініціативи і за безпосередньої участі держави. У багатьох країнах Латинської Америки закони про співробітництво були оприлюднені ще до того, як цей процес почався на практиці. Оскільки країни Латинської Америки розрізняються за рівнем економічного розвитку, мають різну спеціалізацію, специфічні національні особливості та традиції, кооперативний сектор розвивався по-різному. Наприклад, в Аргентині, Бразилії, Чилі величезна маса населення задіяна в кооперативному секторі. Кооперативи мають добре розвинену виробничу та соціальну інфраструктуру. У Венесуелі, Болівії, Панамі взагалі існує безліч різних видів кооперативів, цей сектор не має значного економічного потенціалу. Серед причин, що стримують розвиток кооперативного сектору в країнах Латинської Америки передусім слід вважати нестачу фінансових і матеріальних ресурсів, низький рівень освіченості населення, що обумовлює невеликі розміри кооперативів [8].

Японський аграрний кооперативний рух унікальний своєю диверсифікацією, що обумовлено проникненням у всі аспекти праці та життя фермерів. У ході післявоєнних реформ уряд визначив кооперативний рух фермерів як головну рушійну силу реалізації ідей самодостатності в країні. Прийняття в 1947 р. закону про кооперацію нав'язало кооперацію зверху, зобов'язавши всіх селян ставати членами кооперативів.

Важливим напрямом структурних змін в системі кооперації є створення великих спеціалізованих фермерських господарств. Водночас в сучасній Японії це відбувається без витіснення традиційних багатогалузевих ферм, але з їх паралельним і ефективним функціонуванням. Тому японська система аграрних кооперативів представлена організаціями двох типів – спеціалізованими і багатогалузевими. Концепція інтегрованого управління японськими фермерськими кооперативами діє не тільки на первинному рівні – багатогалузевих товариствах, а й в префектурному і національному масштабі. Тут вона виступає як система з трьох вузлів: перший – кооперативи; друга – регіональні, префектурні федерації кооперативів, а третя – національні.

Важливою є також роль кооперативного сектору в економіці сучасного Китаю, особливо кооперації в постачанні та маркетингу (SCC). Остання не є простою колективною формою праці, вона також є власністю членів багатогалузевих селянських кооперативів, поряд з власністю працівників торгівлі та сфери послуг. Прорив в економіці села і вирішення багатьох сільських проблем були досягнуті створенням волосних і селищних промислових підприємств (ВПП). Селищні та волосні підприємства стали системоутворюючою галуззю сільського господарства, вони розвиваються на базі сільського ремесла, переробки сільськогосподарської продукції та допоміжних ремесел. У сільському господарстві країни відбулася індустріалізація виробничої діяльності [9].

В Азії і Африці кооперативи почали створюватися на 100 і більше років пізніше, ніж в європейських країнах. Це пов'язано з тим, що більшість цих країн перебувала в колоніальній залежності, в якій товарно-грошові відносини були розвинені дуже слабо. Перші кооперативи в країнах, що розвиваються, істотно відрізнялися від перших кооперативів в європейських країнах за своїми цілями і характером діяльності. Кооперативні об'єднання в цих країнах створювалися в основному колоніальною адміністрацією.

Багатогалузевість економіки В'єтнаму сприяє мобілізації ресурсів для індустріалізації та модернізації економіки. Державний сектор разом із кооперативним поступово стає основою національної економіки. Кооперативний сектор економіки розвивається в контексті розширення сімейних контрактів, чому сприяє лібералізація цін на сільськогосподарську продукцію і зростання експорту. Підприємства всіх форм власності мають право безпосередньо укладати договори з кооперативами і селянсько-фермерськими господарствами на основі ринкових цін. Для В'єтнаму це надзвичайно важливо, оскільки селянство, як і раніше, становить близько 80% населення та 72% робочої сили [10].

Зарубіжний досвід розвитку сільськогосподарської кооперації демонструє важливість таких кооперативів як стратегічного інструменту для сталого розвитку аграрного сектору, що сприяє зміцненню економічної та соціальної стабільності в сільських регіонах. Згідно з отриманням відповідних практичних знань іноземного досвіду для покращення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, зміцнення аграрного сектору, забезпечення продовольчої безпеки та розвитку сільських територій можна запропонувати певні рекомендації.

Розробка й впровадження державних програм, що надають фінансову та технічну підтримку кооперативам, включаючи пільгове кредитування, субсидії на розвиток інфраструктури та податкові пільги для новостворених кооперативів.

Запровадження освітніх програм і тренінгів для сільськогосподарських виробників щодо переваг кооперації, сучасних технологій управління кооперативами, а також успішних міжнародних практик. Підвищення обізнаності серед сільського населення про економічні та соціальні вигоди участі в кооперативах.

Вдосконалення законодавчої бази для підтримки сільськогосподарських кооперативів, включаючи створення сприятливих умов для їх реєстрації, діяльності та розвитку. Створення інституцій, які б забезпечували підтримку кооперативів на всіх етапах їх діяльності.

Забезпечення кооперативів доступом до внутрішніх та зовнішніх ринків, розвиток системи збуту та логістики. Сприяння кооперативам у створенні мереж для спільного використання ресурсів, збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції.

Підтримка впровадження новітніх технологій у виробничий процес, модернізація матеріально-технічної бази кооперативів, стимулювання інноваційної діяльності для підвищення продуктивності та якості продукції.

Активне залучення України до міжнародних програм та ініціатив у сфері сільськогосподарської кооперації, участь у міжнародних об'єднаннях кооперативів, обмін досвідом з іноземними партнерами.

Ці заходи сприятимуть створенню ефективної системи сільськогосподарської кооперації в Україні, що забезпечить стійкий розвиток аграрного сектору, підвищення рівня життя сільського населення та продовольчу безпеку країни.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Висновки дослідження свідчать про те, що зарубіжний досвід розвитку сільськогосподарської кооперації може стати цінним орієнтиром для вдосконалення аграрного сектору в Україні. Успішні кооперативні моделі, які функціонують у таких країнах, як Німеччина, Франція, США, Японія та Китай та ін., демонструють важливість державної підтримки, ефективного управління, інтеграції з ринковими інституціями та активної участі членів кооперативів. Для України особливе значення має адаптація цих моделей з урахуванням національних особливостей та викликів. Це може сприяти підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників, розвитку сільських територій та забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі включають глибший аналіз конкретних аспектів зарубіжного досвіду, таких як механізми фінансування кооперативів, інноваційні підходи до управління та маркетингу, а також вивчення можливостей міжнародної співпраці для підтримки кооперативного руху в Україні. Дослідження також може зосередитися на розробці стратегій і політик, які сприятимуть розвитку кооперації в умовах сучасних економічних і соціальних викликів.

Література

1. Євлоєв Ю. Кооперація та інтеграція в агропромисловому виробництві. *АПК: економіка і менеджмент*. 2000. № 5. С. 50-53.
2. Алексанова В.В. Про організацію районних кооперативних формувань з переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. *Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств*. 1999. № 11. С. 47-49.
3. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві в процесі його капіталізації. *Економіка АПК*. 2015. № 10. С. 51-57.

4. Радченко В.О. Значення сільськогосподарської кооперації у реформуванні економічних відносин на селі. *Економіка АПК*. 2002. № 2. С. 74-76.
5. Ravensburg N.G. Economic and other benefits of the entrepreneurs' cooperative as a specific form of enterprise cluster. 2011. URL: [http://www.copac.coop/publications/2011-no-copac-entrepreneurs%20 cooperative.pdf](http://www.copac.coop/publications/2011-no-copac-entrepreneurs%20cooperative.pdf).
6. Салова М. Селянські (фермерські) господарства – основа розвитку сільськогосподарських споживчих кооперативів. *Міжнародний сільськогосподарський журнал*. 2012. № 1. С. 11-15.
7. Shapiro A. Papers on Cooperative Marketing. London: Forgotten Books, 2018. 118 p.
8. Hopkins T.K., Wallerstein I. Capitalism and Incorporation of New Zones into the World-Economy. *Review*. 1987. Vol. 10. № 5/6. P. 776.
9. Hulse J.H. Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past. New Delhi: Cambridge University Press India Pvt. Ltd. Ottawa: International Development Research Centre, 2007. 390 p.
10. Hulse J.H. Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past. New Delhi: Cambridge University Press India Pvt. Ltd. Ottawa: International Development Research Centre, 2007. 390 p.

References

1. Yevloiev, Yu. (2000). «Cooperation and integration in agro-industrial production». *APK: ekonomika i menedzhment*. № 5. pp. 50-53.
2. Aleksanova, V.V. (1999). «On the organization of district cooperative formations for the processing and sale of agricultural products». *Ekonomika sil's'kohospodars'kykh i pererobnykh pidpryemstv*. № 11. pp. 47-49.
3. Khorunzhyj, M.J. (2015). «Organizational and economic transformations in agricultural production in the process of its capitalization». *Ekonomika APK*. № 10. pp. 51-57.
4. Radchenko, V.O. (2002). «The significance of agricultural cooperation in the reform of economic relations in the countryside». *Ekonomika APK*. № 2. pp. 74-76.
5. Ravensburg, N.G. (2011). Economic and other benefits of the entrepreneurs' cooperative as a specific form of enterprise cluster. Available at: [http://www.copac.coop/publications/2011-no-copac-entrepreneurs%20 cooperative.pdf](http://www.copac.coop/publications/2011-no-copac-entrepreneurs%20cooperative.pdf).
6. Salova, M. (2012). «Peasant (farm) farms - the basis for the development of agricultural consumer cooperatives». *Mizhnarodnyj sil's'kohospodars'kyj zhurnal*. № 1. pp. 11-15.
7. Shapiro, A. (2018). Papers on Cooperative Marketing. Forgotten Books. London. United Kingdom.
8. Hopkins, T.K., Wallerstein, I. (1987). «Capitalism and Incorporation of New Zones into the World-Economy». *Review*. Vol. 10. № 5/6. pp. 776.
9. Hulse, J.H. (2007). *Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past*. Cambridge University Press India Pvt. Ltd. Ottawa: International Development Research Centre. New Delhi.
10. Hulse, J.H. (2007). *Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past*. Cambridge University Press India Pvt. Ltd. Ottawa: International Development Research Centre. New Delhi.

Стаття надійшла до редакції / Received 16.11.2025

Прийнята до друку / Accepted 03.12.2025